

ним підходом.

**Висновки і перспективи даль-
нейших досліджень.** В статті роз-
глянуті особливості задачі оптимізації
стратегії торгової діяльності фірми.
Представлено математичну модель ука-
заній задачі, що містить алгоритмічні
цільові функції, алгоритмічні
і аналітичні обмеження, в динаміч-
чій постановці з урахуванням послі-
довності дій. Розроблена модель буде
використана для розв'язання реальної
задачі формування стратегії торгової
діяльності одного з торгових підприємств
г. Харків.

Література

1. Цвиркун А.Д., Акинфиев В.К.,
Филлипов В.А. Имитационное модели-

рование в задачах синтеза структуры
сложных систем (оптимизационно-
имитационный подход). – М.: Наука,
1985. – 173с.

2. Кононенко І.В., Єфременко І.М.
Методичні матеріали з формування
програм розвитку галузей місцевого
господарства. – Харків: Інститут ма-
шин і систем, 2001. – 191 с.

3. Кононенко І.В., Шатохіна Н.В. Ал-
горитм вибору стратегії розвитку
виробництва з урахуванням заходів по
збільшенню попиту / Вестник НТУ
«ХПІ». Збірник наукових праць. –
Харків: НТУ «ХПІ». – 2002. - №13. –
172 с.

Стаття надійшла в редакцію 18.08.03

**В.В. КАЛЮЖНИЙ, доцент,
Н.Я. МИХАЛІЦЬКА,**

*Харківський регіональний інститут державного управління Української Академії
державного управління при Президенті України*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПІД- ПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. В Концепції
державної промислової політики, схвале-
ної Указом Президента України від 12
лютого 2003 року №102/2003, серед заходів
інституційної політики передбачені:
вирішення проблем заборгованості та фін-
ансового оздоровлення підприємств
шляхом активного та скоординованого
застосування таких процедур, як досудова
санация, судова санация, укладення миро-
вої угоди тощо; недопущення ліквідації
підприємств, які мають стратегічне зна-
чення для економіки і безпеки держави;
ліквідація неперспективних державних

підприємств, які не можуть бути оздоров-
лені, зокрема через процедури банкрутст-
ва, та ін.

Вирішення проблем заборгованості
та фінансового оздоровлення підприємств
тісно пов'язане з реалізацією економіко-
правових механізмів, що містить Закон
України «Про відновлення платоспромо-
жності боржника або визнання його банкрутом»
від 30 червня 1999 року N 784-
XIV та супутні законодавчі документи
[1,2]. Застосування цього законодавства в
свідчить про активне використання в на-
шій державі важелів механізму банкрутс-

© В.В. Калюжний, Н.Я. Михаліцька, 2003

тва, проте нерідко вони не спрацьовують, або використовуються не за призначенням.

Банкрутство підприємства і ліквідація означають не тільки збитки для його акціонерів, кредиторів, виробничих партнерів, споживачів продукції, але і зменшення розмірів податкових надходжень у бюджети всіх рівнів, а також збільшення безробіття, що у свою чергу може служити одним із чинників макроекономічної нестабільності у регіоні.

Хоча удосконалене законодавство України передбачає ряд механізмів фінансового оздоровлення підприємств, кількість санаційних процедур продовжує бути мізерною: якщо в 1997 р. їх було проведено через арбітражні суди 32, то в 2001 р. — 16, тобто в 2 рази менше. Загальна ж кількість справ про банкрутство у 2001 р. склала 7277 [3].

Відомо також, що процедуру банкрутства можна використати для незаконної приватизації відповідного підприємства. Нова хвиля скандалів, пов'язаних з тіньовою приватизацією державних підприємств, примусила уряд шукати додаткові заходи. З метою боротьби проти продажу великих держкомпаній за борги Кабінет

Міністрів України своєю постановою від 12 вересня 2001 р. № 1181 створив спеціальну Комісію з питань неплатоспроможності (далі — Комісія). До неї увійшли представники СБУ, Генпрокуратури, Податкової міліції, Фонду держмайна, а очолив новий орган перший віцепрем'єр.

Заходи щодо запобігання банкрутству великих підприємств уряд почав розробляти ще в травні 2001 р., коли почалася хвиля скандалів навколо тіньової приватизації промислових велетнів і енергокомпаній за борги. Тоді контролю держави почали поступово уникати такі «поміт-

ні» об'єкти, як Білоцерківський шинний завод «Росава», компанії «Донбасенерго», Луганськобленерго, «Донецькобленерго». Причому впадала в око цілковита непоінформованість уряду і Фонду держмайна про стан держпідприємств, а міністри дізнавалися про все лише з газет або, щонайбільше, з бесід з журналістами.

Комісія з питань неплатоспроможності, яка є постійно діючим органом при Кабінеті Міністрів України, взаємодіє з міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади. Її завданням є координація дій із зазначеними органами, пов'язаних із запобіганням банкрутству та вироблення політики щодо шляхів відновлення платоспроможності містоутворюючих підприємств, підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, особливо небезпечних підприємств і суб'єктів природної монополії. До сфери дій Комісії, зокрема, віднесено розгляд пропозицій міністерств, інших органів виконавчої влади щодо доцільності проведення досудової та судової санації підприємств, надання державної підтримки неплатоспроможним підприємствам тощо.

Досудова санація результативна, якщо починається своєчасно. Але для цього необхідно постійно відслідковувати фінансовий стан підприємств, регулярно проводити моніторинг їхньої економічної ефективності й фінансової стійкості. Принципове значення має те, які органи управління зобов'язані проводити моніторинг на регіональному рівні, і яких саме підприємств.

На рівні регіонів утворені відповідні структури, що займаються питаннями погашення боргів підприємств. Наприклад, у Сумській області створено комісію з питань неплатоспроможності та банкрутства, у Донецькій області діє обласна комісія з питань забезпечення своєчаснос-

ті і повноти сплати податків і погашення заборгованості по заробітній платі, пенсіям, стипендіям та іншим соціальним виплатам і т. д. Діяльність регіональних комісій з питань неплатоспроможності могла би бути більш ефективною, якщо удосконалити систему моніторингу фінансового стану підприємств.

Цілі та завдання статті — обґрунтування необхідності застосування в Україні нової системи регіонального моніторингу фінансового стану стратегічних та соціально-важливих підприємств із метою запобігання їх банкрутству шляхом випереджувальної фінансової санації та реорганізації.

Проведення досудової санації державних підприємств в Україні здійснюється у порядку, що передбачений у відповідній постанові Кабінету Міністрів України від 17 березня 2000 р. № 515. Стосовно державних підприємств досудова санація визначена як система заходів щодо відновлення платоспроможності державного підприємства-боржника, які здійснюються органом, уповноваженим управляти державним майном боржника, з метою запобігання його банкрутству до початку порушення провадження у справі про банкрутство.

В Україні діє також Положення про порядок проведення досудової санації господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка перевищує 25 відсотків, та державних підприємств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, затверджене наказом Фонду державного майна України від 12 жовтня 2001 р. №1865.

Це Положення визначає порядок і способи проведення досудової санації у випадках, коли Фонд державного майна України здійснює функції з управління державними корпоративними правами з метою запобігання їх банкрутству, поліпшення їхнього фінансового стану та під-

вищення конкурентоспроможності продукції (робіт, послуг). Положення не поширюється на проведення санації підприємства-боржника, щодо якого порушено справу про банкрутство господарським судом.

Відділом з питань банкрутства та санації Головного управління з питань державної корпоративної власності разом з відділом фінансового аналізу Управління фінансового аналізу та контролю за розпорядженням майна Головного управління з питань державної корпоративної власності шокварталу, після надходження фінансової звітності підприємств до Фонду, проводиться її аналіз з метою виявлення ознак неплатоспроможності підприємств-боржників, що і є фактично моніторингом фінансового стану частини підприємств окремого регіону. Аналіз неплатоспроможних підприємств-боржників, за поданням відділу з питань банкрутства та санації, розглядається на Комісії по запобігання банкрутству господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка перевищує 25 відсотків, та державних підприємств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію.

Рішення щодо проведення досудової санації підприємств-боржників приймається Фондом на підставі рішення Комісії, яка на своєму засіданні розглядає надані матеріали. Про прийняття рішення про проведення досудової санації Фонд у п'ятиденний термін повідомляє керівника підприємства. Про рішення щодо проведення досудової санації керівник повідомляє кредиторів підприємства у п'ятиденний термін з дня його отримання.

Але до цього часу в Україні практично ще не створена ефективна система регіонального моніторингу фінансового стану підприємств. Зокрема, поза увагою Комісії з питань неплатоспроможності та Фонду держмайна залишається велика кількість приватних підприємств, у тому

числі містоутворюючих та інших соціально й економічно значимих підприємств. Потребують удосконалення і методи виявлення ознак неплатоспроможності підприємства.

Із зарубіжної практики прикладом реалізації регіонального (міського) моніторингу фінансового стану підприємств є система Московського комітету у справах про неспроможність (банкрутство). Такий моніторинг проводиться на двох рівнях: федеральному і міському [4]. Перелік організацій федерального рівня визначається розпорядженням Федеральної служби Росії по фінансовому оздоровленню і банкрутству (далі — ФСФО Росії) від 31.03.2000 №13-р; міського рівня — наказом голови комітету у справах про неспроможність (банкрутство).

Федеральний перелік включає 49 підприємств, його затвердження робить керівник ФСФО Росії. Умовами включення підприємств у перелік є чисельність робітників, що перевищує 10 тис. чоловік, наявність значних активів, визнання підприємства суб'єктом природної монополії або містоутворюючим підприємством. Для моніторингу фінансового стану зазначених організацій ФСФО Росії розроблені «Методичні основи проведення моніторингу значних, економічно або соціально значимих організацій».

Моніторингу на міському рівні підлягають 220 підприємств, що є економічно або соціально значимими у масштабах міста. Періодичність моніторингу — раз у квартал. Основні документи, на основі яких оцінюється фінансовий стан підприємства, — бухгалтерський баланс і звіт про прибутки і збитки.

Експрес-методика аналізу, прийнята в Московському комітеті у справах про неспроможність (банкрутство), заснована

на принципі формування комплексної бальної оцінки фінансового стану підприємства з використанням таких первинних фінансових показників, як показник поточної ліквідності підприємства, показник фінансової незалежності підприємства, показник ефективності операцій, рентабельність активів, розмір простроченої на термін більше трьох місяців кредиторської заборгованості підприємства.

В Україні наказом Міністерства економіки України від 17 січня 2001 року №10 затверджені «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства». Це зроблено з метою забезпечення однозначності підходів при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленні ознак поточної, критичної або надкритичної їх неплатоспроможності та ознак дій, передбачених статтями 156² — 156⁴ Кримінального кодексу України, — приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству підприємств в Україні. Але ці методичні рекомендації потребують удосконалення. Варто зауважити, що чисельник коефіцієнта Бівера у рекомендаціях представлено помилково як *різницю* між чистим прибутком та нарахованою амортизацією. Проте Вільямом Бівером використовувалась *сума* цих показників (cash flow) [5].

Із недоліків можна зазначити також те, що в Україні дуже важко визначити державний чи регіональний орган управління, котрий ніс би певну відповідальність за своєчасне виявлення ознак поточної, критичної або надкритичної не-

платоспроможності підприємств у регіонах.

На підставі вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду автори пропонують запровадити удосконалену систему регіонального антикризового управління підприємствами, що виконувала б наступні функції та завдання:

1. Моніторинг економічної стійкості й ефективності роботи соціально-важливих та стратегічних підприємств регіону всіх форм власності.
2. Виявлення необхідності досудової санації соціально-важливих та стратегічних підприємств на загальнодержавному та регіональному рівнях.
3. Виявлення ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства.
4. Створення регіональних аналітичних центрів антикризового моніторингу, консалтингу та менеджменту при органах місцевого самоврядування.
5. Участь органів місцевого самоврядування у процедурах банкрутства та відновлення платоспроможності господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка перевищує 25 відсотків, та державних підприємств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію.
6. Організація централізованих фінансових фондів для підтримки реорганізації та реструктуризації соціально-важливих та стратегічних підприємств на загальнодержавному та регіональному рівнях.
7. Розробка цільових загальнодержавних

та регіональних програм розвитку економіки з метою нейтралізації негативних наслідків ліквідації у ході банкрутства неспроможних підприємств, зокрема шляхом розвитку ринку праці та створення нових робочих місць.

8. Удосконалення діючого законодавства з метою захисту майнових прав держави та комунальної власності.

Одна з головних функцій системи антикризового управління підприємствами регіону — моніторинг економічної стійкості й ефективності роботи соціально-важливих та стратегічних підприємств. Принципова схема регіонального антикризового моніторингу представлена на рисунку 1. Моніторинг — це найважливіший атрибут процесів управління, зв'язаний із вирішенням питань дослідження певної проблеми, спостереженням за ситуацією плинно і розвитку відповідного процесу. На практиці частіше за все доводиться мати справу з недостатньо визначеними ситуаціями. Проблемні області, в яких виникають такі ситуації, характеризуються наступними особливостями: великою динамічністю зміни ситуації, складністю з'ясування задачі дослідження, неповторністю кожної події в процесі, суперечливістю вихідної інформації, невизначеністю критеріїв оцінки подій і рішень, хаотичністю поведінки (непередбаченістю) об'єкта дослідження і т.п. [6]. До таких проблем, зокрема, відноситься попередження кризових фінансово-економічних явищ.

Рис. 1 Схеми регіонального антикризового моніторингу економічної стійкості й ефективності роботи соціально-важливих та стратегічних підприємств

У результаті регіонального антикризового моніторингу економічної стійкості й ефективності роботи соціально-важливих та стратегічних підприємств виявляється необхідність їх досудової санації та реорганізації на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також проводиться розпізнавання дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства.

Для реалізації системи регіонального антикризового моніторингу необхідно створити у кожному регіоні Міжвідомчу комісію у справах про неспроможність підприємств та Аналітичний центр антикризового моніторингу, консалтингу та менеджменту, сформувати перелік соціально-важливих та стратегічних підприємств — об'єктів моніторингу. Фахівці аналітичних центрів можуть при необхідності здійснювати антикризовий менедж-

мент тих підприємств, де виявляється недостатній досвід керівництва з цієї проблеми.

Головний результат роботи Міжвідомчої комісії у справах про неспроможність підприємств регіону — прийняття рішення про введення тимчасового антикризового управління окремими підприємствами, у статутних фондах яких державна частка перевищує 25 відсотків. Ймовірність застосування такого управління, що може супроводжуватись обмеженням рівня оплати праці апарату управління підприємства, — вагомий чинник, котрий буде генерувати відповідну «антикризову» мотивацію праці керівників підприємств.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналіз практики відновлення платоспроможності та фінансового оздоровлення підприємств за

допомогою економіко-правових механізмів, котрі містить вітчизняне законодавство про банкрутство, показує, що основною перешкодою при вирішенні проблем заборгованості є відсутність достатньо ефективної системи регіонального антикризового фінансового управління підприємствами різних форм власності. Основні функції та завдання такої системи вперше визначені у даній статті.

Для реалізації цієї системи пропонується створити у регіонах України Міжвідомчі комісії у справах про неспроможність підприємств та Аналітичні центри антикризового моніторингу, консалтингу та менеджменту, сформувані перелік значних підприємств регіону — об'єктів антикризового моніторингу.

Для забезпечення регіонального антикризового моніторингу необхідно обґрунтувати перелік фінансових показників підприємств та розробити інтегральні показники-індикатори ймовірності банкрутства, за допомогою яких можна було б щоквартально оперативіно визначати перелік тих підприємств, що потребують особливої уваги загальнодержавних та регіональних органів антикризового управління. Одночасно потрібно удосконалити державну статистику, необхідну для аналізу фінансових показників підприємств, та створити відповідні бази даних про показники підприємств із різним ступенем

ймовірності банкрутства.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2000 р. № 515 «Про затвердження Порядку проведення досудової санації державних підприємств».
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 7 березня 2002 року № 3088-III.
3. Варгіч С.С. Застосування механізму банкрутства в Україні в 2001 році // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2002. – №6 (електронна версія).
4. Философов Л. Антикризисное управление. Выпуск 5-6/2000 (<http://www.accom.ru>).
5. Beaver W.H. Financial Ratios and Predictions of Failure // Empirical Research in Accounting Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research, 1966.
6. Галіцин В.К. Системи моніторингу. - К.: КНЕУ, 2000. - 232 с

Стаття поступила в редакцію 18.08.03